

By-Ordning

för

Wiby i Arboga

Socken

Upprättad och Widtagen

År 1842

Avskrift, se noteringar på sida 31!

By-Ordning
för
Wibys Arboga Socken
Upprättad och Wiltagen.
År 1842.

Kopia på originalets omslag

By-Ordningens

Innehåll

	Page
§ 1 Om hvem som skall å Byordningens efterlefnad hafva uppsigt och för hvem den är gällande.	8
§ 2 Om hvilka som bör vara Ållerman och Bisittare.	8
§ 3 När Ållerman må Byalaget Sammankalla.	8
§ 4 Huru Byamännen till Bystämman sammankallas samt Budkaflar dess fortskaffande och utfärdande.	9
§ 5 När någon är under Sammankomsten frånvarande.	9
§ 6 Om någon vid Bystämman öfverfaller annan med oanständiga ord, eller utbrister i Eder och Svordommar, samt om drucken sig där instäIler.	9
§ 7 Om hvem som Ordförande vid Bystämman vara skall.	10
§ 8 Om Byamäns omröstning till beslut.	10
§ 9 Huru Bystämman Protocoll skall upprättas, uppläsas och underskrifvas.	10
§ 10 Huru Bystämman Protocoll skall hållas och huru bötas skall då det brytes.	11
§ 11 Tiden då Gärdesgårdssyner böra hållas, samt böter för den som ej håller Gärdesgård, samt ej håIler eller igenlåter grind.	11

§ 12	Tiden för Dikessyners hållande, samt Böter dervid.	12
§ 13	Om Torfvens borrtförande.	13
§ 14	Om Väg- och Brosyn samt böter för förs. underhåll.	13
§ 15	Om olofl. vägars upptagande och begagnande.	13
§ 16	Om vattnets utsläppande af Sädesåkr. om våren.	14
§ 17	Om ängarnas uppfredande höst och vår och om böter för den som då insläpper Kreatur.	14
§ 18	Huru den böta skall, som å samfeltt bete släpper Kreatur förr än öfverenskommit är.	14
§ 19	Om den som tjudrar sina Kreatur i ängar och Gården.	15
§ 20	Betning å roggräset.	15
§ 21	Om Gårdets hägnande såningstiden och huru den böta skall som sedan insläpper Kreatur.	15
§ 22	Om okynnes få och med smittosam sjukdom behäftadt Kreatur.	15
§ 23	Om jordägares rättighet då annans Kreatur kommer in på dess ägor.	16
§ 24	Om slåtterns begynnande på gemensamma ängarna, skyldighet för dem som behöfver taga väg öfver annans oslagna teg, samt grannarnas skyldighet då någon av sjukdom eller fattigdom är hindrad att sitt arbete fullända.	17

§ 25	Om Öfverslätter.	18
§ 26	Om Inhysehjons intagande.	18
§ 27	Om Eldens vårdande.	18
§ 28	Huru den böta skall som utan ägarens lof tager grannens häst eller redskap.	19
§ 29	Om Fylleribrott.	19
§ 30	Om Stökes och Stickors afhämtning fr. Gärdesgård.	20
§ 31	Huru den böta skall som kullrifver och genomfar andras Gärdesgård ell. borrtager verke.	20
§ 32	Om öfverplöjning.	20
§ 33	Huru den böta skall som innehafver Bockar och Gjetter.	21
§ 34	Om Skogsåverkan.	21
§ 35	Om intagor af skog, Utmark och samfällt Betesmark.	21
§ 36	Om Fiskegårdars stängande.	21
§ 37	Huru den böta skall, som för nära uppkörer inpå vägarna i Gärdena.	22
§ 38	Huru den förfara skall som uppfinner något som är nyttigt, tjentigt och nödvändigt till Byns eller Hemmanens förbättring.	22
§ 39	Huru den böta skall, som Gjäss och Höns ej fängstiga håller.	23

§ 40	Huru den böta skall som innehafver Löshundar.	23
§ 41	Om främmande Kreaturs intagande och om öfverbetning.	23
§ 42	Huru Ållerman skall vårda sig om ByCassen och Handlingarne göra reds och räkning samt syslan afträda.	24
§ 43	Om böter och Legokostnaders etc. samt panters uttagande.	24
§ 44	Ållermans skyldighet och Bylagets- mot Ållerman och huru den böta skall som missfirmar Ållerman och Bisittarena.	25
§ 45	Bisittarnes skyldigheter och Ållermans då han af sjukdom är hindrad.	26
§ 46	Om Byordningens uppläsande en gång om året och dens skyldighet som till byn flyttar.	26
§ 47	Om Byamännen öfverenskomma om tillägg af något nytt stadgande, som i denna Byordning icke finnes anfört, huru dermed förfares och hvad kraft det äger.	27
<i>Bihang</i>		
§ 48	<i>Om hank i Byns Skogar eller Hagar</i>	28
§ 49	<i>Om bete med FårKreatur</i>	28
§ 50	<i>Om breda Diken</i>	28
§ 51	<i>Om dikning utmed annans Gjärdesgård</i>	29
§ 52	<i>Om att hålla duglig Fargallt i byn</i>	29
§ 53	<i>Om harfsten i utfallsdikena</i>	29
§ 54	<i>Om frånvaro vid syner</i>	29
§ 55	<i>Om fullmäktig vid egen räkning</i>	30
§ 56	<i>Om att färdas med Kreatur öfver Norra Gärdet</i>	30
§ 57	<i>Om Tjurs hållande i byn</i>	30
	<i>/Om avskriften/</i>	31

BYORDNING

för

Gity

Arboga Soeken

Upprättad och midtagen,

M. D. 666
M. D. 666

Kopia från originalet

§ 1:

Inom Byn skall vara en Ållerman (Ordningsman) och tvänne Bisittare, som tillser att Byordningen efterlefves; hvarförutan alle, som i Byn bo, eller där delägare äro, vare sig Hemmansåboer, Hyresfolk, Gärningsmän, Torpare, Krigsfolk, Inhyses eller andra arbetshjon, yngre eller äldre, äro skyldiga denna ByOrdning hörsamma och efterlefva.

§ 2:

Skyldigheten att vara Ållerman och Bisittare åligger hvarje hemmansåbo tourvis efter matlag och skall Ållermans tjenstetid vara ett och Bisittarnes två år. Den som befinnes till dessa tjänster oskicklig måste när touren kommer till honom, lega någon annan skicklig för sig. Den hemmans disponent, som ej matlag i Byn äger vare äfven skyldig, när touren kommer, dessa tjänster emottaga. Dock åligger honom, till Ållermanstjenstens bestridande, vidtala någon skicklig person i byn boende, men till Bisittare om han det beqvämligare finner.

Nu för första året tillsättas Ållerman och Bisittare genom omröstning; de valde äge ej rätt afsäga sig detta förtroende så vida de dertill pröfvas skicklige.

§ 3:

Ållerman må Bylaget sammankalla, när han finner nödigt, eller någon af Bylaget det begär.

§ 4:

Sammankallelse till Bystämman sker genom Budkafle, deri tiden och stället till sammanträdet med de viktigaste mål, som kommer att förekomma, bestämt är utsatt; den fortskaffas utan ringaste uppehåll från granne till granne i den ordning, som af Ållerman blifvit föreskrifven, och skall af den sista till Ållermannen vid sammankomsten återställas. Sker annorlunda, så att någon af Bygrannarna förbigås i Bylaget, eller någon utan fullt Lagligt förfall försummar fortskaffandet af Budkaflen eller viser motvilja, bötes hvarje gång 4(fyra) sk Banco. Budkafle uti viktigare mål utfärdas, då beskaffenheten det medgifver, minst en dag före sammanträdet.

Samma Lag vare om sexmans, Snö- och Brofogdars eller dylika tjenstemäns Budkaflars fortskaffande försummas.

§ 5:

När åboen sjelf är frånvarande vid Budkaflens omlopp, må någon skicklig i hans ställe vid Bystämman infinna sig; blir någon förfallolöst borrhä på den utsatte tiden, böte 8(Åtta sk), sker det oftare af tresko eller vårdslöshet böte dubbelt och vare skyldig att efterlefva och fullgöra hvad de närvarande beslutat.

§ 6:

Öfverfaller någon vid sammanträdet annan med oanständiga ord eller åthäfvor eller utbrister i Eder och Svordommar, böte 8(åtta) sk eller mer, efter Ållermans och Byamäns

skäIiga ompröfvande, dock må ej högre böter härföre åläggas än En Riksdaler. Kommer någon drucken till Bystämman, plikte 16(sexton) sk, Ållerman borrtvise genast den druckne och oredige, hvilken ändock skall åtlyda de beslut, som de närvarande taga.

§ 7:

Wid sammankomsten är Ållerman ordförande, och framställer han, och i hans frånvaro, den bisittaren, som skickligast vara kan och äger dels förtroende, ämnet hvarföre Byalaget är sammankallat, samt de mål, som dervid kunna förekomma, och derom med de närvarande öfverlägger och besluter.

§ 8:

I viktigare mål, som vid sammankomsten äro under öfverläggning, och hvarom Byamännen ej enhälligt kunna öfverenskomma, bör omröstning ske då den yngsta säger sin mening först, och den äldste sist, och gälle de flestas mening: äro röstetalen lika gälle den mening, hvarå den äldste fallit. Äro de äldste, i ömse parterna, af lika ålder, då är den mening, hvarå Ållerman fallit, gällande.

§ 9:

Ållerman vare skyldig att vid Bystämman hålla ett redigt Prottocoll, huru alla mål blifvit afslutade, hvilket Prottocoll skall af Ållerman uppläsas, samt då det vidkännes, underskrifvas af Ållerman och Bisittarne hvarje gång.

§ 10:

Bystämмо Protocoll, som upprättas på grund af Byamännens beslut, skall hvar och en åtlyda; gör någon deremot af tredsko eller vårdsIöshet, böte, så vida ej annat vite eller annorledes stadgadt är 8(Åtta) sk.

Åtager sig någon å sammankomsten att göra ett arbete eller annan sysla af hvad namn den vara må, mot eller utan betalning, för Byamans räkning, och gör det ej inom förelagdan tid böte 16(sexton) sk och svare till skadan, som derigenom timma kan.

§ 11

Strax om våren, så snart bar mark, iståndsättes Grindar med riktig gång, och stängsel, led och gärdesgårdar, kring gården, ängar, Betesmarker, tomtar, täppor och vretar; Ållerman sammankallar samtelige Byamän till gårdesgårdssyn, hvarje vår, emellan den 20de och 28de Maji, då alla stängsel skall vara i laggildt stånd (och dess utom så ofta nödigt pröfvas) hvarvid alla felaktigheter böra noga efterses och anmärkas. Rästsyn förrättas af Ållerman, Bisittarne och Ängvacketaren 12(Tolf) dagar derefter, då den som försummat de förut anmärkte förbättringarne, böter 6(sex) sk för hvarje ogild famn, och är då Ållermans skyldighet att genast lega för iståndsättandet. Skulle genom försummelsen skada tima, bör den ersättas. Den hvars gärdesgård honom ovetande kullblåst eller eljest blifvit oduglig, vari skyldig på derom gjord tillsägelse densamma genast iståndsätta vid bot 4(fyra) sk för hvarje Kreatur som

derigenom inkommer, och gälde skadan efter Ållermannens och Byamännens ompröfvande. Iståndsättes ej, Ieges genast för istånd-sättandet. Den som uracktlåter att hålla laggild grind, böte 8 (Åtta) sk och ersätte skadan: och den som uracktlåter att vid hägnaderna riktigt igenlåta en grind efter sig så att hon är stängd böte 12(Tolf) sk utom skadeersättning, af hvilka sednare böter 2/3-delar tillfaller angifvaren, som bevisligen styrkt sin angivelse. Ållerman eller Bisittaren äger med ett vittne till honom vitsord. Husbonde ansvare för alla tjenstehjonets fel i thy fall, med rättighet att af tjenstehjonets lön göra sig skadeslös.

§ 12.

Hvarje Vår vid samma tid och på samma sätt, som gärdesgårds syn sker, synas äfven alla aflopps- och Floddiken; de böra hållas i lagligt och godt stånd så att ingens ägor må skadas: och där så hända skulle att närgrannes ägor möta och ej något annat utlopp finnes än dess skifte igenom bör sådant ej hindras, så vida det beqvämligen och utan för stor skada sig göra låter; de som då befinnes bristfälliga, skola efter föreskrift vara i fullgodt stånd till rästsyn 14(fjorton) dagar derefter vid bot 6(sex) sk. för hvarje då ogild famn; och åligger det Ållerman att genast lega för bristfälligheternas iståndsättande.

§ 13.

Enär således uppdiikat är börandes torfven innan harfning sker ifrån ren eller ändan bortföras på de ställen där den best behöfves. Kommer klagomål det torfven är qvarliggande och genom harfning faller åter i diket plikte derfor 4(fyra) sk.

§ 14.

Alla nödiga vägar till och från ägorna samt Broar, skola grannarna efter den andel de i byn äga eller bruka underhålla. Försummar någon att underhålla sin tilldelta väg eller Bro, iståndsätte den genast efter tillsägelse, Uracktlåtes det plikte 8(åtta) sk. för hvarje BRO och 8(åtta),sk för hvarje Vägstycke, samt ersätte all skada, hvarjemte Ållerman åligger att för Iego genast iståndsätta det felaktiga. Vägar och Broar kunna synas vid samma tiIIIfälle som dikessynen sker, och bristerna till rästsyn förbettras.

§ 15.

Ingen är tilllåtit taga väg öfver andras Åker äng eller Beteshagar utom om så öfverenskommit är; hvarförutan där tillåtna allmänna körvägar eller gångstigar löpa genom trädes eller sädesgården och ängar böra de varsamt nyttjas och ingen hvarken åkande, ridande eller gående taga sig någon ny väg; allt vid vite af en Rdr 16 (sexton) sk. för hvarje gång jemte skadans ersättande. Der serskilta vitesförbud på ägor finnes förblifver och beräknas plikt derefter.

§ 16.

Om våren då det pröfvas nödigt bör vattnet (som af snödemning ofta mycken skada förordsakar), utsläppas af sädesåkrarna detta arbete förrättas gemensamt af alla grannarna i byn, som gärdet tillhör efter Öretal: Den som efter kallelse försummar att inställa sig, eller går borrt förr än arbetet är slutadt, böte 8(åtta) sk och betale dessutom för arbetet, till den, som det i hans ställe förrättat.

§ 17

Till ängarnes vård för skadligt betande och upptrampande, ålligger det Ållerman att tillse det inga Kreatur om våren der insläppas, åtminstone ej utan högsta nöd, och sedan alla grannarna derom enhäIligt öfverenskommit. Hemans brukare äge dock icke rätt härtill, hvarken om de ensamt eller gemensamt bruka jorden, innan de därom fått löfte af jordägaren eller dess ombud, ej heller om hösten, sedan om ängarnas uppfredande öfverenskommit är, gör någon häremot böte för hvart Kreatur 8(åtta) sk. och tage det stax ut.

§ 18

I alla gemensamma ägor, vare sig Betesmark, hage, skog, äng eller gärde, må ingen släppa något Kreatur, af hvad namn det vara må, i bete, förr än alla grannar öfverenskommit om tiden dertill, samt huru många och hvad slags Kreatur insläppas må, vid vite af 8(åtta) sk. för hvarje kreatur och tage det genast ut igen.

§ 19

Ingen må tjudra eller fångslade beta sina kreatur i samfällta ängar och Sädesgården anskönt det sker å hans egna lotter vid 16(sexton) sk. bot för hvarje Kreatur.

§ 20

Betning å roggräset förr än alla grannarna pröfva det vara nödigt, förbjudes; bryter någon häremot bötes 8(åtta) sk. för hvarje Kreatur.

§ 21

När såningstiden tillstundar bör gärdet på Ållermans tillsägelse uppfredas och hägnas vid 8(åtta) sk. bot. Ingen må der sedan insläppa Kreatur vid 12(tolf) sk. vite för hvarje och ersättning för skadan.

§ 22

Den som äger okynnes Fä, som laggild gärdesgård eller grind öfverstiger, öppnar eller senderbryter, skall det fångsla att det ej skada göra kan: sker det ej stax sedan ägaren om kreaturets okynne Kunnskap fått, plikte när det skada gjort, ägaren 32(trettiotvå) sk. hvarje gång och vare skyldig det genast afhämta samt ersätta skadan efter Byamäns ompröfvande. Skulle någon vara så vanartig, att han i äng, sädesgårde eller annan hägnad sjelf insläpper sina kreatur, medan grödan der kvar finnes och de böra i hägn hållas, och dertill hjälper medelst åverkan på Gärdesgård, Grind eller annan stängsel, såsom och enär ägaren till Kreaturen får se

dem inne eller af andra derom får kunnskap och dem ej strax utföser, skall i detta fall plikta 32(trettiotvå) sk. för hvart Kreatur, samt dessutom för åverkan å Gärdesgård grind eller stängsel: 2 (två) Rdr. Lag samma gälle om betesmark. Den som har af skadlig ohyra skabb eller smittosam sjukdom behäftadt Kreatur, äge ej rätt utsläppa ett sådant på bete eller till vattnings bland andras kreatur hvarigenom smittan kunde fortspridas; den häremot bryter plikte En Rdr. 16(sexton) sk.

§23.

Jemte åberopande af hvad allmänna Lagen i Capitlet Bygginga Balken stadgar nemligen: att den som finner annan mans få å sine ägor, skall detsamma i sin vård upptaga, gifva ägaren det tillkänna eller om han ej vet hvilken det få äger lysa det upp för sin granne, eller eljest för socknemännen nästa Kyrkodag, samt låta vederbörligen syna den skada som främmande få gjort; stadgas nu härmedelst tillika ett vite af 12(tolf) sk. för hvarje sådant Svin, Häst eller gammalt Nötkreatur och 6(sex) sk för hvarje Ungnöt, Får eller dylikt, som på andras ägor upptagas. Och som hvarje ordentlig hushållare väl inom dygnet vet om något af hans Kreatur saknas, stadgas, tillika med plikten, en billig ersättning för hvarje dygn, utöfver ett, som det upptagne kreaturet blifvit vårdadt och underhållet hos den, som det upptagit. Plikten och ersättningen erlägges till den åbo, på hvars jord kreaturet blifvit upptagit, och har kreaturets ägare icke rättighet att detsamma afhämta förr, än han

denna plikt och ersättning erlagt. I alla fall ersättes tillika, den af Kreaturet gjorde skada så, som Lag bjuder. Befinnes kreaturet hafva inkommit genom ogild Gärdesgård eller eljest vanvård, bindes den till plikten och ersättningen, som ohägnaden vållat, hvarom Kreaturets ägare må med honom tvista, emedan i alla fall Kreaturet icke behöfver återlemnas förr, än fullgjort är hvad ofvanskrifvit står, om ej jordägaren dertill godvilligt bifaller.

§ 24.

Några dagar innan Höbergningstiden tillstundar Skall Ållerman kalla grannarna tillsammans för att öfverenskomma om slåtterns början på sine gemensamma ängar, hvarförinnan ingen må enskilt, före den öfverenskomna tiden, börja dem vid 8(åtta) sk vite för hvarje hjon, som arbetet förrättadt. Den som ej har tillfelle, att på samma tid som grannarna börja slåttern, må ej intrång lida, utan bör den, som behöfver taga väg öfver hans Teg, först undanslå och räfsa gräset till sida enl 5 Cap. 7§. Byggn.Balken, vid 16(sexton) sk. vite för hvarje Teg och skadan åter. Skulle föråkommen sjukdom, nöd, fattigdom eller annan oförmögenhet någon ej hinna med att fullända sitt arbete såsom byns angelägenhet det fodrar njute han då i synnerhet i Hö- och sädesbergningstiden med mera, hjälp af granarna; hvaremot han antingen med annat arbete eller skälig betalning efter Ållermans och Byamäns bepröfvande bör dem deras besvär ersätta, vägrar han det plikte efter Bylagets godtfinnande.

§ 25.

Slår någon öfver rätta linjen inpå sin grannes Tegskifte betale gräset eller Höet och plikte 16(sexton) sk om ägaren sådant påstår och gälde derhos all kostnad och besvär den lidande varit nödsakad göra efter som synemännen det pröfva.

§ 26:

Ingen må utan de flesta Byamäns samtycke på sine ägor intaga Inhyesesfolk från andra Bylag, vid Bot 32(trettiotvå) sk och vare skyldig att slika personer strax borrtskaffa om Byamän det påstår. Och vare ingen under hvad förevändning som helst, tillåtit att intaga Inhyeshjon eller annat folk af mindre frejd från andra socknar, förr, än Församlingen i allmän sockenstämma sig deröfver utlåtit.

§ 27:

Bar Eld eller Ljus må ej bäras öfver gårdar och hus emellan, ej eller i Stall Fähus, Lador och andra Uthus, och varder jemvel allt tobaks-rökande i dessa rum förbudit. Ej heller må Eld lemnas osläckt eller ovårdad i Kölna, Badstuga, Brygghus eller Smedja. Den annorlunda härmed förfar och ovårdsamt eldar med bränsle som för starkt gnistrar böte 16(sexton) sk och sedan dubbelt, så ofta häremot brytes. Om man tröskar Otta vid Ljus; bör ljuset sättas i säker Lykta, och då sådant behöfs med ljussax ansas. Den annorlunda förfar plikte 16(sexton) sk. Hvad i öfrigt vidkommer åligger Ållerman och Bisittarne att tillse det den

för Häradsboerna gällande BrandstodsFörening till alla delar efterlefves.

§ 28.

Den som utan ägarens lof, tager Häst att dermed fortkomma Byar eller grannar emellan (utan vid lifsfara eller eldsvåda) böte En Rdr och ersätte ägaren det hinder han deraf hafva kan. Tager man utan lof, Grannens redskap, det vare sig stort eller smått af hvad namn och beskaffenhet det vara må, för att sig deraf begagna böter En Rdr och ersätte hvad grannen dergenom lidit. Förderfvas redskapen af den som på ett eller annat sätt den tillgripit ersätte med ny istället inom fjorton dagar, utan afseende på hvad skick den förra varit.

§ 29.

Ållerman och Bisittarena låte sig i synnerhet angeläget vara, att i allt hvad de förmår förebygga det Kongl. Majts. nådiga Förordning om Fylleribrottet, icke öfverträdes, samt, der han finner någon deremot bryta, deröfver taga vittne och befordra den brottslige till ansvar inför Bystämman, som äger att ompröfva och bestämma om han skall plikta, eller om det särdeles i fall för första gången, med allvarsam föreställning må aflöpa. Plikten för första gången är 12(Tolf) sk och för andra gången 32(trettiotvå) sk antingen han derföre fått varning eller icke, men för tredje gången En Rdr 32(trettiotvå) sk. Sker lagad åtal af Kronobetjente

för samma sak, som han förut till Bycassen pliktat för, återfår han sin till By-Cassen erlagde plikt.

§ 30:

Blifver Stöke eller Stickor qvar liggande på annans Slåtterskifte, hvarigenom han skada lider plikte den det ej afhämtadt eller tätt intill Gärdesgården lagdt, 16(sexton) sk jemte skadans ersättande. Afhämtas stöke så tidigt, medan marken än är Iös, och hvarigenom annans Teg söderköres, vare Lag samma.

§ 31:

Den som beträdes kullrifva och genomfara andras Gärdesgårdar, och Led där ej allmen vinterväg är, det vare sig kring Gärden, Ängar, tomtar, Hagar eller hvad det hälst vara må, och han ej ägarens lof dertill hafver; vare förfallen till En Rdr banco plikt hvarje gång, samt vare skyldig att i svarsgodt stånd uppstänga det han så förderfvat hafver. Till samma plikt vare den äfven förfallen som från andras Gärdesgårdar borrttager af- eller tillsatt verke det vare mer eller mindre.

§ 32:

Att förekomma öfverplöjning, stadgas: att den det gör, skall utom skadans ersättande plikta 16(sexton) sk. Gräfver någon med spade i skeljeforen, på det sätt, att derigenom draga den andras åker neder plikte dubbelt.

§ 33:

Bockar och Getter tillåtes ej, på denna skoglösa orten, hafvas vid 16(sexton) sk plikt för hvarje sådant okyndigt Kreatur, och vare ägaren skyldig dem genast borrtskaffa. Tredskas någon plikte dubbelt.

§ 34:

Den som på annans tilldelt skogslott dristar sig göra olofligt hygster mer eller mindre, skall utom skadans ersättande plikta En Rdr utom förbuds-vitesböterna, hvartill han förfallen är om någon lagliga honom åkärer; under samma plikt förstås äfven qvistning och hankgöring å annans skogslott och till salu, hankeqvist tages obehindrat och utan åttål hvar den hälst finnes. Af ofvanskrefne böter tillkommer $\frac{2}{3}$ ^{rlar} deraf ägaren och $\frac{1}{3}$ ^{rl} angifvaren, skulle ingen angifvare vara än ägaren sjelf, så förblifver med den delen af böterna som med de andra böter, hvarom framdeles stadgat fins.

§ 35:

Att betet ej må vara knappt och otillräckligt tillåtes inga intagor af skog, utmark eller samfällt betesmark; den häremot bryter plikte En Rdr 16(sexton) sk och rifve sjelf upp hvad han intagit hafver, då han derom tillsagd varder.

§ 36:

Hvar och en vare efterlåtitt, där han hälst för sig lägliget finner obehindrat få stänga Fiskegårdar, dock så lagandes

att marken ej skadas, utan sedan man med fiske upphörer rensas marken väl ren att ägaren deraf ej skada lider, ej heller må man därtill taga verke af andras Gärdesgårdar; allt vid vite af 32(trettiotvå) sk. Och skall i synnerhet de nederst bygga ej stänga mera än hälften af ån, de andra ofvanföre sedan Proportjonaliter hvar efter annan dock bör tredjedelen af ån för den öfverst fiskar öppen hållas, hvilken sedan äger mera stänga, dock svare sjelf om utbyamän där å tala: stänger någon annorledes än ofvan ofvärmält är plikte En Rdr och rifve strax upp. Sätter någon i öppningen, som är lemnad, något lönligt nät eller annat att mota med, plikte dubbelt.

§ 37:

Att förekommande anlagde vägar i Gärdena ej måtte blifva uppkörde, stadgas ett vite af 16(sexton) sk jemte skadans förbättrande för den som för nära uppkörer inpå vägarna.

§ 38:

Skulle någon av Byamännen uppfinna något som ej alenast vore nyttigt och tjenligt, utan och nödvändigt till Byns eller hemanens förbättring, bör Ållermannen sammankalla samtelige grannarna och derom öfverlägga; men där så hända skulle, att de andra då stadnade i det slut, att de ej vilja samma förbättring sig åtaga, hvarigenom den välsintes och välmenandes goda uppsåt blefve hindrat, hafve han frihet, att af utbyamän och grannar som äro förståndiga hushållare, jemte någon Landsbetjent (om så nödigt pröfvas) kalla syn

och besigtning. Och derest då befinnes att grannarna oskäIigen satt sig emot det, som verkligen varit till byns nytta eller förbättring. Plikte då hvardera, som det gjort 12(Tolf) sk och vare dels utan skyldige att betala dem, som synen och besigtningen förrättadt, samt fortsätte ändå strax, och så snart görligt är, det arbetet, som den välmenande föreslagit.

§ 39:

Som Gjess och Höns mycken skada tillfogar i Sädesgården; ty skall den sådana Kreatur äger vara skyldig dem fängsliga hålla, försummar det någon plikte för hvar ett sådant ofängslat Kreatur 6(sex) sk och ersätte dessutom skadan som förordsakats .

§ 40:

Inga Löshundar tillåtes hädanefter hafva vid 16(sexton) sk bot och vare skyldig kreaturet genast binda.

§ 41:

Främmande kreatur tillåtes ej intaga i bete, hvilken häremot bryter böter 32(trettiotvå) sk för hvarje Kreatur han så intagit och skall dem genast afskaffa från byn; tredskas eller gör det någon flera gånger plikte dubbelt. Släpper någon fler Kreatur i Bete, än han enl Byamäns öfverenskomelse skall beta med, plikte för öfverbetning, lika med hvad ofvanföre i denna paragraf stadgadt är.

§ 42:

Ållerman, som innehafver ByCassen jemte alla documenter och handlingar med mera vare skyldig att tillse det Cassen rätt sker; samt att inga angelägna Handlingar förkomma, vid (utom skadans ersättande) 16(sexton) sk Bot. Och skall Ållerman vid årets eller tjenstetidens slut författa riktig räkning öfver Cassa medlen, hvilken räkning bör på den Sammankomst då Ållerman skall syslan afträda, uppläsas samt tillika med medlen och handlingarne m.m. till nya Ållerman öfverlämna, hvarefter denne kommer att syslan motaga och bestrida.

§ 43:

Alla i denna Byordning utsatte böter utgå i Bancomynt, och äga Bisittarena uppå Ållermans befallning, att, af dem som till böter blifvit förfallne, desamma genast uttaga; äfvensom Legokostnader, skadeersättningar, Betes- och Auctions medel, med flera afgifter, som falla till ByCassen eller blifvit på Bystämman ådömde, och dem inom förelagd tid till Ållerman öfverlämna. Skulle tillgång i penningar brista åligger dem att derföre pant taga af sådane persedlar, som hafva värde och bäst umbäras kunna, samt viss dag förelägga, inom hvilken panten, skall inlösas. Sker det ej låte de då densamma genom offentlig auction försälja; emot kontant betalning, dock utan utropslön, och åter ställe sedan öfverskottet, sedan böterna guldne äro. Den som motsäger Ållerman eller Bisittarena vid sådana medels och panters uttagande, böte derför 16(sexton) sk, sker det med

oanständiga ord eller åthäfvor, böte dubbelt. Sker slagsmål dervid, hänskjutes måtet under Dommaren. Alla dessa medel förvaras till Byns samfälda nytta, under namn af ByCasse utom hvad serskilt stadgat finnes. Ållerman författar en Förteckning häröfver, hvilken vid årets slut i allmän Bystämman uppläses och med Byamännens underskrift bekräftas.

§ 44:

Det skall vara Ållermans skyldighet att befordra allt det som till Byns gagn och nytta lända kan, och i förjd deraf ej allenast sjelf noga efterlefva denna Byordning, eller och, hvad försummelse i tjenstens utöfvande angår, böta En Rdr men i andra fall vara förfallen till dubbla böter, utan ock tillhålla hvar och en i Bylaget att fullgöra sitt åliggande, samt i brist deraf befordra den försumlige till böter och skadeersättning: såsom och föranställda att allt hvad den ovillige eftersatt, må, utan Byns hinder och skada, för Lega, blifva uträttadt och verkstäldt och det utan mannamån till Stånd och Wilkor, slägtskap, skyldskap eller vänskap.

Ser Ållerman genom fingren med någon eller af hat afund och illvilja ågon oskäligt angriper och besvärar, plikte första gången En Rdr och ersätte den skyldiges eller oskyldiges plikt dubbelt, och fortfare med Ållermans Syslan sitt år ut. Beträdes han dermed flera gånger plikte hvarje gång dubbelt. Missfirmar någon Ållerman eller Bisittarena för deras sysslor, böte första gången 24(tjugufyra) sk andra gången dubbelt. Bylaget vara skyldigt att visa Ållerman

vördnad, och lydriad uti allt hvad han till nytta och förmon i enlighet med stadga påbjuder och anstaltar.

§ 45:

Bisittarena vare skyldige att gå Ållerman tillhanda uti allt det han dem anförtror, äfvensom, jemte honom, hafva noga tillsyn att denna Byordning efterlefves. Och om de finna något vara stridande emot Byordningen eller eljest det som i sammankomster kan vara beslutat, sådant hos Ållerman strax tillkännagifva. Försumma de det eller något annat af sine Tjensteåligganden plikte 16(sexton) sk och fullgöre likafullt sin skyldighet, som Bisittare sitt år ut. Skulle Ållermannen genom sjukdom eller annat laga förfall vara hindrad uti sin syssla, åtage den af bisittaren sig Ållermanssysslan emedlertid som han derom anmodar. Wägrar han detta böte 16 sk och svare till skadan som derigenom händer.

§ 46:

Sist och på det denna Byordning må så mycket nogare efterlefvas, bör den ej allenast en gång om året för samteliga Byfolket och alle de som bo på Byens ägor uppläsas, utan ock bör hvar och en hushållare, som till Byen flyttar, göra sig om dels innehåll strax underrättad och sitt medhafvande folk derom besked lemna. Ock skall det ingen till ursägt tjena, att hans barn, Legofolk eller Inhysesshjon, honom ovetande sig emot Byordningen förgripit, utan vare han som i gården Husbonde är, pligtig till allt det som hans folk häremot förbryter, samt vara förbunden efter

Ållermans och Byamäns bepröfvande, strax betala böterna och må han derföre söka sin ersättning af tjenstehjonets lön och arbete.

§ 47:

Skulle till Byns gagn, behovet påkalla ett tillägg af något nytt stadgande, som i denna Byordning icke finnes anført och utan att emot Lag, gällande Författningar och hvad härstädes förut finnes anført vara stridande, kan jemte Ållermannen och Bisittarena, Byamännen gemensamt derom öfverenskomma, hvilket stadgande skall, i synnerhet då det skall för framtiden gälla, af Ållerman efteråt i denna By-Ordning inskrifvas, med åberopande af det Protocoll hvarpå det sig grundar, samt årligen på samma gång som Byordningen uppläsas, för att gälla inom Byn med samma kraft som öfriga stadganden i denna By-Ordning. På det denna Byordning skall till efterlefnad fast och oryggeligen hållen blifva, hafva vi våra namn egenhändigt underskrifvit, som skedde i Wiby den 29 Martii 1842.

Anders Andersson yngre, Jöchi Svensson
åll Lars Larsen Samuelsen, P. Nilsen
Anders & Andersson äldre
Per Persson yngre Per P. Persson äldre.
Anders Petersson, Eric Pettersson, Pehr Persson
Göran Persson, Nils Nilsen, Nils Ericson
Carl Andersson, Nils, Pettersson.
Lars Larsen yngre, Jonas Nilsen.

Kopia från originalet

Bihang

Följande Staganden skall enligt Byordningens 47 § till efterlefnad iaktagas:

§ 48:

Den som gör mera Hank i Byns Skogar eller Hagar, än som till Byns eller hemmanens behof fordras bötar, på sätt Byordningens 34 § utsätter; Protocoll den 29 Mars 1842. Förbryter sig någon ityfall andra gången, böter enligt Witesförbudet. Prott. 21 Maj 1843.

§ 49:

Den, som Beter med flera FårKreatur än han kan föda öfver vintren, så att han om våren tillhandlar sig sådan Kreatur för af betet sig begagna, skall för hvarje Tacka med Lamb erlægga En Rdr banco. Om samma ersättning är en Husar eller Torpare skyldig gifva, för hvarje Tacka med Lamb som han utöfver 2^{ne} betar med. Protocoll den 29 mars 1842.

§ 50:

Den som upptager bredare Dike än en aln, i gamla Gjärdesgårds Stoen, då han nystänger, böter 8 sk banco för hvarje famn han bredare upptager utom skadeersättning efter Byamännens ompröfvande. Och äger den som Nystänger rättighet att begagna sig af Dikesjorden best han gitter enligt Protocoll den 27 Maji 1842.

§ 51:

Den som Dikar utmed en annans Gjärdesgård närmare, än En aln Derifrån, så att ej en alns bred brecke uppkommer emellan Diket och Gärdesgården, är förfallen till samma plikt, som i nästföregående § är utsatt om Gärdesgårdsägaren derå kärer. Protocoll den 27 maji 1842.

§ 52:

Enligt Protocoll den 27 april 1842 har Byamännen stadgadt att en Fargallt duglig och af godt race skall hållas om året på hemanet och touren går efter hemmantal. och är den som uracktlåter att underhålla uppföda eller hafva sådan Gallt i beredskap då touren kommer förfallen till sex Riksdaler 32 sk banco plikt. Och skall till den som en sådan Gallt underhåller hvarje höst lefvererad: En Kappe rog för hvarje Sugga i Byn vid 16 sk banco vite för hvarje rogakpe ByCassens ensak.

§ 53:

Enligt Protocoll den 7de junii 1843 har Byamännen utsatt ett vite af 4 sk banco för hvarje harfsten som befinnes liggande i utfallsdikena.
Samt utsatt att blott syna 12^{len} af Gärdesgårdarna årligen.

§ 54:

Äfven enligt samma Protocoll stadgat att den frånvarande från syner skulle böta lika med den som försummar

sammankomst. Göras flera syner på en dag bötes hvad stadgat är för hvarje syn.

§ 55:

Byamännen har äfven enligt samma Protocoll funnit skäligt förklara ByOrdningens 5 § på det sätt: att ingen åbo i Byn som sjelf för egen räkning har att svara, får vara fullmäktig eller svara för annan på sammankomster eller syner utan skall alla som äger eller brukar hemmansdel i Byn, sjelfva, så vida Laga förfall ej förefinnes sig inställa; eller ock om han eljest hinder hafver skicka någon annan person för sig. Då på annat sätt förhålles skall den frånvarande böta enligt By-Ordningens 5 §.

§ 56:

Den som färdas öfver norra Gärdet med Lösa Kreatur till och från Grindängshagen eller (Hafvergärds-) och skadar säden; böter 16 sk banco, för hvarje Kreatur som och svare till skadan som derigenom timmar.
Protocoll den 14de Sept 1843.

§ 57:

Enligt Protocoll den 26 apr. 1844 har Byamännen stadgat: att med Tjurs hållande skulle förhålla sig på samma sätt som om Fargallt uti § 52 stadgat är, endast med den ändring att till den som sådan Tjur underhåller, ej annan afgift gifves än att den får gå fritt i bete.

Detta är en avskrift av
BYORDNING FÖR WIBY I ARBOGA SOCKEN
Upprättad och Widtagen
År 1842

Avskriften ursprungligen utförd på skrivmaskin av Gunilla Andersson i samband med en Studiecirkel om Vibys historia i Studieförbundet Vuxenskolas regi 1985-1987.

Överföring till digital text utförd 2014 av Lars Karlsson.

Ingen rättning av texten har utförts. Tillägg eller förklaringar är skrivna med kursiv stil.